

ДЗЮБА А. Ю.,

аспірант сектора дослідження проблем міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю
(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташица Національної академії правових наук України)

УДК 343.35:35.08

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ ПРОТИПРАВНОГО ДІЯННЯ НЕПОВНОЛІТНИМИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРН

Досліджено окремі аспекти ювенального кримінального права відповідно до чинного законодавства ФРН. Проаналізовано кримінально-правові наслідки вчинення протиправного діяння неповнолітніми у ФРН.

***Ключові слова:** кримінально-правові наслідки, заходи виховного характеру щодо неповнолітніх, заходи дисциплінарного характеру, покарання.*

Исследованы отдельные аспекты ювенального криминального права в соответствии с действующим законодательством ФРГ. Проанализированы уголовно-правовые последствия совершения противоправного деяния несовершеннолетними в ФРГ.

***Ключевые слова:** уголовно-правовые последствия, меры воспитательного характера в отношении несовершеннолетних, меры дисциплинарного характера, наказание.*

Separate aspects of the juvenile criminal right according to the current legislation of Germany are investigated. Criminal consequences of commission of illegal act by minors in Germany are analysed.

***Key words:** criminal consequences, educational measures for juveniles, disciplinary measures, punishment.*

Вступ. Вивчення та аналіз кримінального законодавства Німеччини в питаннях кримінально-правового впливу на протиправні діяння неповнолітніх зумовлений низкою факторів. У першу чергу це близькість правових систем, правових принципів регулювання, традицій побудови кримінального законодавства України та ФРН. Не останню роль відіграє також і той факт, що ФРН має відчутні успіхи в подоланні злочинності неповнолітніх.

На сьогодні в Україні основним кримінально-правовим наслідком вчинення злочину неповнолітніми продовжує залишатися кримінальне покарання. Незважаючи на те, що приписи українських законодавчих актів, присвячені питанням кримінальної відповідальності неповнолітніх, системно виокремлено в розділ XV Загальної частини КК України [10, с. 138], зміст відповідних норм не завжди відповідає положенням міжнародних актів. Зокрема, це стосується надання неповнолітнім особливого правового статусу.

Постановка завдання. Розгорнута система правових норм, що регулюють широке коло кримінально-правових наслідків вчинення протиправних діянь неповнолітніми, розроблялася протягом багатьох років та остаточно була сформована у ФРН лише у

XX сторіччі. До таких наслідків чинне кримінальне законодавство Німеччини відносить певний обсяг правообмежень, що застосовуються до винної особи. У цьому сенсі кримінально-правові наслідки слід відрізняти від суспільно небезпечних наслідків вчинення злочину як ознаки об'єктивної сторони складу злочину.

Четвертого серпня 1953 р. у ФРН було прийнято закон «Про суди для молоді» (Jugendgerichtsgesetz, далі – JGG) [2], який пізніше редагувався 11 грудня 1974 р. Зазначений Закон вирізняється певною специфікою. Він є правовим документом, що містить норми кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права. Тобто його норми регламентують питання кримінально-правового впливу на протиправні діяння неповнолітніх, а також питання, пов'язані з порядком відправлення правосуддя у справах неповнолітніх та молоді [13, с. 337]. Рішення про законодавче виокремлення норм ювенальної юстиції було прийняте з урахуванням установа тисного взаємозв'язку між процесами соціалізації та вчиненням правопорушень у підлітковому віці. Результати досліджень німецьких кримінологів переконали законодавця в необхідності нормативного закріплення заходів вихованого характеру та питань ресоціалізації молоді.

На відміну від загального кримінального права, в якому ступінь та межі покарання чітко окреслені санкціями відповідних статей Особливої частини StGB [1], молодіжне кримінальне право ФРН характеризується специфічною, не стільки репресивною, скільки спрямованою на виховання системою засобів запобігання злочинності неповнолітніх, відмінних від тих, що передбачені санкціями статей [4, с. 16]. Саме відсутність чітко визначеної законом санкції за відповідне правопорушення та можливість застосування інших, відмінних від покарання правових наслідків вчинення протиправного діяння й відрізняє молодіжне кримінальне право від загального кримінального права ФРН.

Результати дослідження. Відповідно до абзаців 1 та 2 § 5 JGG передбачено три категорії правових наслідків учинення злочину неповнолітніми: 1) виховні заходи; 2) виправні (дисциплінарні) заходи; 3) заходи покарання для неповнолітніх. При цьому слід зазначити, що найчастіше, якщо останнє не суперечить характеру протиправного діяння та особі винного, застосовуються заходи виховного характеру [7, с. 158].

Виховні заходи не виступають покаранням за вчинене суспільно небезпечне діяння у власному розумінні. Їх застосування перш за все спрямоване на формування важливих для особистості неповнолітнього якостей, котрі у подальшому його житті можуть бути корисними як для самої молоді людини, так і суспільства в цілому [11, 298].

У § 10 JGG міститься перелік таких заходів:

- участь неповнолітніх правопорушників у суспільно корисних роботах, що виконуються групами осіб;
- відвідування курсів соціального тренування з метою розвитку у неповнолітнього почуття відповідальності та формування здатності вирішення конфліктів мирним шляхом і самостійно;
- вивчення правил дорожнього руху з метою запобігання дорожньо-транспортним пригодам та небезпечним ситуаціям на дорозі;
- відпрацювання робочих годин з метою виховання інтересу до праці тощо.

Контроль за виконанням відповідних приписів покладається на спеціальну службу допомоги молоді, підпорядковану судам.

Виправні (дисциплінарні) заходи для неповнолітніх мають більш суворий характер у порівнянні з виховними. Ці заходи, у свою чергу (відповідно до § 13 JGG), поділяються на заходи превенції правопорушень, зобов'язуючі заходи та заходи затримання (домашній арешт) [7, с. 245]. Застосування цих заходів залежить від тяжкості вчиненого діяння, його наслідків для потерпілого та суспільства. Обрання судом одного з указаних заходів має на меті показати особі, яка вчинила правопорушення, що вчинене нею діяння є суспільно шкідливим, засуджується суспільством і в такий спосіб запобігти вчиненню

суспільно небезпечних діянь у майбутньому. Щодо неповнолітнього, то суд має право постановити таке:

- відшкодувати завдану протиправною поведінкою шкоду, якщо є така можливість;
- особисто вибачитися перед потерпілим;
- відпрацювати робочі години (громадські роботи);
- сплатити певну грошову суму на адресу благодійної установи.

На думку окремих кримінологів, можливість застосування щодо молодого правопорушника заходів затримання видається дуже суперечливою. Як показують сучасні дослідження, застосування виправних заходів, пов'язаних з обмеженням особистої волі правопорушника (наприклад, домашнього арешту, який у Німеччині застосовується щодо неповнолітніх по вихідних днях), скоріш призведе не до поліпшення поведінки молодого людини, а лише до збільшення фрустрації та агресії [6, с. 112].

На відміну від загального кримінального права, молодіжне кримінальне право у ФРН (відповідно до § 5 JGG) припускає можливість об'єднання та призначення разом кількох виховних або навіть виховних та дисциплінарних заходів.

Заходи покарання до неповнолітніх застосовуються лише в особливих випадках. Таке можливе, коли ані виховні, ані виправні (дисциплінарні) заходи не відповідають вчиненому неповнолітнім діянню за ступенем тяжкості. А отже, застосування таких заходів не дозволяє належним чином вплинути на винного з метою недопущення вчинення суспільно небезпечних діянь у майбутньому.

Під покаранням неповнолітнього в німецькій доктрині розуміється ізоляція особи від суспільства та поміщення її у виправну установу для неповнолітніх (§ 17 JGG). Це покарання виступає єдиним різновидом класичного кримінального покарання. Його застосування щодо неповнолітнього є констатацією розвитку в особи злочинних схильностей та виступає найбільш суворим тягарем провини [8, с. 465]. Формування в особи злочинних схильностей зазвичай ставиться судом під сумнів. Водночас у законі відсутні приписи щодо розуміння так званих «злочинних схильностей» неповнолітнього [5, с. 736]. Отже, суд на власний розсуд вирішує питання про формування особи стійкої, повторюваної та значної делінквентності.

Чинне кримінальне законодавство ФРН передбачає можливість умовного покарання для неповнолітнього з тим, щоб запобігти шкідливим наслідкам соціальної ізоляції та поліпшити умови повернення молодого людини до її соціального середовища після відбуття покарання. У разі, якщо неповнолітньому винесено покарання строком до одного року позбавлення волі, то воно може бути умовним, якщо сам факт засудження виявився для нього попередженням [8, с. 424].

Суд у даному разі очікує, що навіть без реального відбування покарання вказана особа в майбутньому не вчинить іншого злочину. Якщо призначено покарання на строк від одного до двох років, то воно також може бути умовним. Однак на час дії умовного строку судом на винного покладаються певні зобов'язання. Їх виконання є обов'язковим для засудженого [9, с. 681]. При винесенні вироку суд враховує добровільну обіцянку винного не вчиняти злочини та виконувати зобов'язання, покладені на нього. Під час перебігу умовного строку неповнолітній перебуває під опікою особи, призначеної для надання допомоги умовно засудженому. Засуджений має дотримуватися всіх покладених на нього зобов'язань, пов'язаних з умовним покаранням. Якщо під час умовного строку зобов'язання були виконані належним чином, то після закінчення такого строку винна особа остаточно звільняється від покарання. У разі невиконання покладених судом зобов'язань суд своєю ухвалою може прийняти рішення про реальне застосування покарання, призначеного вироком суду.

Висновки. Розглянувши деякі питання молодіжного кримінального права ФРН, слід відзначити, що в Законі «Про суди для молоді» 1953 р. (JGG), у редакції 1974 р., переважну більшість норм присвячено кримінальним проступкам, що вчиняються особами

віком до 21 року. Кримінальні покарання за такі діяння зазвичай не застосовуються. Це зумовлено тим, що основним завданням ювенальної юстиції в Німеччині є не помста і кара, а запобігання вчиненню молоддю нових злочинів. У науковій літературі відмічається, що при застосуванні будь-якого різновиду санкцій першочергового значення набуває питання їх виховного впливу на неповнолітнього правопорушника [12, с. 67]. Молодіжне кримінальне право ФРН запроваджує певні заходи запобігання вчиненню правопорушень, заходи виховного характеру щодо неповнолітніх, які сприяють становленню певної категорії осіб як добропорядних громадян. У Законі закладено концепцію виховання, яку сформульовано в § 2 JGG і яка пронизує практично всі без винятку норми молодіжного кримінального права ФРН [8, с. 13]. Кримінальним законодавством ФРН закріплюється в якості провідного принцип, насамперед, виховного характеру покарань та інших наслідків вчинення кримінального правопорушення, які застосовуються з метою попередження подальшого негативного розвитку неповнолітнього. Застосування різних видів покарань стосовно неповнолітнього здійснюється лише з урахуванням усіх обставин справи, так само як і особи злочинця, з метою забезпечення найбільшої вірогідності перевиховання. Таким чином, вибір певних заходів впливу на неповнолітніх завжди зорієнтований на цілі спеціальної превенції, а саме профілактики рецидиву, та відіграє допоміжну роль у процесі виховання й подальшої соціалізації молодого людини.

Список використаних джерел:

1. StGBBRD. StGB.de – Alles zum Strafgesetzbuch (StGB) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stgb.de/gesetzestexte.html>.
2. Jugendgerichtsgesetz – JGG. 1953. In der Fassung der Bekanntmachung vom 11. Dezember 1974 (BGBl. I, S.3427) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.datenschutz-berlin.de/recht/de/rv/szprecht/jgg/teil-12.htm#1>.
3. Albrecht P.-A. Jugendstrafrecht/ P.-A. Albrecht. – 3. Auflage. – München : C.H. Beck, 2000. – 446 s.
4. Eisenberg U. Kriminologie, Jugendstrafrecht, Strafvollzug/ U. Eisenberg. – 6. Auflage. – München : Vahlen Franz GmbH, 2000. – 288 s.
5. Eisenberg U. Jugendgerichtsgesetz / U. Eisenberg. – 15. Auflage. – München : C.H. Beck, 2012. – 1283 s.
6. Kunz K.-L. Kriminologie. / K.-L. Kunz – 5. Auflage. – Weinheim : Haupt UTB, 2008. – 378 s.
7. Laubenthal K. Jugendstrafrecht / K. Laubenthal, H. Baier, N. Nestler – 2. Auflage. – Berlin Heidelberg : Springer-Verlag, 2010. – 415 s.
8. Streng F. Jugendstrafrecht. / F. Streng – 3. Auflage. – Heidelberg München : C.F. Müller Verlag, 2012. – 325 s.
9. Trenczeck T. Jugendhilfe und Strafjustiz – Jugendgerichtshilfe. / T. Trenczeck, S. Müller // Handbuch Soziale Arbeit. – 4. Auflage. – München, 2011. – S. 676–683.
10. Борисов В. И. Иные уголовно-правовые последствия совершения общественно опасного деяния / В.И. Борисов, В.С. Батыргарева // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2014. – №1. – С. 138.
11. Скрипченко Н. Ю. К вопросу о понятии мер уголовно-правового характера / Скрипченко Н. Ю. // Российский ежегодник уголовного права– 2013. – № 6. – С. 296–301.
12. Соколов А. Ювенальное уголовное судопроизводство Германии / А. Соколов, И. Предина // Российская юстиция. – 2004. – № 3. – С. 67.
13. Жалинский А.Э. Современное немецкое уголовное право / А.Э. Жалинский. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 456 с.

